

ADATOK A DÉL-ALFÖLDI AKÁCOSOK MADÁRVILÁGÁHOZ

Dr. Rékási József

Pannonhalmi Bencés Gimnázium

Pannonhalma

Abstract

Data on the bird-life of the locust-tree forests of the Southern Alföld (Great Hungarian Plain)

During seven years it were carried out 141 bird censuses in locust-tree forests and strips of Northern Bácska, Southern Hungary. 62 bird species were observed. From this 32 species bird here, while 30 species visited the area under observation, primarily the wood strips, in the course of migration.

*However, the species nesting in colonies, the Rook and the Red-footed Falcon, preferred the continuous locust-tree woods. We also conducted nutrition biological tests and ringing. Dominant species according to their numerical proportions are the *Corvus frugilegus*, *Phasianus colchicus*, *Streptopelia decaocto*, *Sturnus vulgaris*, *Asio otus* (breeding species); *Turdus pilaris*, *Columba oenas*, *Corvus monedula* (migrants, vagrants). When compared to Homonnay's study of 40 years ago (1939) on the bird life of locust-tree woods in Transdanubia, considerable changes could be observed in the combination of species. This could be explained by the change in habitat conditions, the abundant feeding possibilities provided by this and the abundant feeding possibilities provided by the large-scale agricultural areas surrounding the locust-tree woods.*

The aim of the present study is to record the current situation, as the locust-tree woods and wood strips in the area studied will become non-existent. So far only one comprehensive study has been published on the bird-life of the locust-tree woods. This study provides comparative data thereto.

Bevezetés

Hazánkban a XVIII. század elején honosították meg az akácot. 1827-ben telepítettek először akácból erdősávokat Pusztavacs környékén, 56 km hosszban. 1865–1895 közé tehető mai akácaink zömének a telepítése. Magyarországnak jóval több akácosa van, mint Európába többi országainak együttvéve. Már a múlt században „magyar fának” nevezték. A magyar nép megszerette, ezért énekel a „fehér akácról” dalainkban. Bár az ország összes erdőterületéből mintegy 15,8%-a (Halász, 1960) és az útmenti fasoroknak 43%-a akác (Keresztesi, 1965), mégis csupán egyetlen összefoglaló madártani tanulmány (Homonnay, 1939), s néhány adat jelent meg az akácok madarairól (Marián, 1976; Schmidt, 1980). Homonnay tanulmánya Dunántúl akácainak madárvilágát tárgyalja, így összehasonlítást tehetünk az alföldi akácokkal.

Vizsgálati terület, módszer

Tanulmányom a Bácsalmás-Óalmás akácerdő és a közeli akácos erdősáv madárállományáról és ökológiai vizsgálatáról ad áttekintést. A vizsgált terület az észak-bácskai löszháthoz tartozik, amely a Duna–Tisza közének déli részén terül el, az északi szélesség $46^{\circ}10'$ és a keleti hosszúság $19^{\circ}20'$ koordinátái között. Az egész terület sík, néhol gyengén hullámos. Az átlagosan 110–114 m tengerszint feletti magasságú vidéken szántóföldi növénytermesztés és szőlőművelés folyik. Talaját genetikailag a bácskai löszháthoz soroljuk. Évi középhőmérséklete: $10,0\text{--}11,0\text{ }^{\circ}\text{C}$, csapadékmennyisége 576 mm. A napfényes órák száma: 2098. Az első őszi fagy október 25–31-e között jelentkezik. A havas napok száma: 18,7. Ez ideális, mert az akác érzékeny a hóra, ágai törékenyek. Az uralkodó szélirány; ÉNY–É, tavasszal: DK-i.

A táj növényföldrajzilag a Pannonicum flóratartomány, Eupannonicum-flóraidék Praematrix flórajárásába tartozik. A vizsgált akácerdő területe 72 ha, kora 30 év. Az akácfák átlagmagassága 20–25 m, 80%-os lombkoronazáródással. Cserjeszintjében az akácsarjak közt sok a bodza (*Sambucus nigra*). Az erdősávok száma: 174, összes hossza 97,4 km, összterülete: 124 ha, az akácfák átlagmagassága: 15–20 m, kora 22–25 év. A mezőgazdasági táblák hosszabb oldalán a főerdősávok, a rövidebb oldalán a kereszterdősávok helyezkednek el. Az erdősávok két szélső sorában a következő cserjéket találjuk: bodza (*Sambucus nigra*), keskenylevelű ezüstfa (*Elaeagnus angustifolia*), gyepűrózsa (*Rosa canina*), gyalogakác (*Amorpha fruticosa*). Az akácerdők laza, fényt áteresztő lombkorona-boltozata alatt alakult ki a lágyszárú növények gyepszintje. A bodzás cserjeszintes akácos a meddőrozsnok (*Bromus sterilis*) állandó előfordulása miatt a meddőrozsnokos akácos, a *Robiniatum pseudoacaciae brometosum sterilis* subasszociációt alkotja. Tavaszi aszpektusában gyakori a csillaghúr (*Stellaria media*). Május-júniusban a meddőrozsnok a jellemző növény, kísérő növénye a réti perje (*Poa pratensis*), fekete peszterce (*Ballota nigra*). Gyakori a nitrofil nagy csalán (*Urtica dioica*), kender (*Cannabis sativa*). Az akácos erdősávban gyakori a hamvas szeder (*Rubus caesius*). Az akácos erdőben 1000 m hosszú és 50 m szélességű (= 5 ha), az akácos erdősávban 500 m hosszú és 20 m szélességű (= 1 ha) szakaszt vizsgáltam a már korábban alkalmazott sávmódszerrel (Rékási, 1981). Mindig a reggeli órákban dolgoztam, amikor a madarak mozgása a legerősebb, és a zavartságra való kilátás a legkisebb volt. Lassan mentem a kijelölt terület közepén, és minden észlelt madarat feljegyeztem, hozzávéve esetleges ténykedését (kötött, fürdött, táplálkozott stb.). A vizsgált két területet közelsége miatt ugyanazon nap hajnalán és reggelén tudtam felmérni. Mindkét vizsgálati terület mellett kukorica, napraforgó, búza és lucerna nagyüzemi táblák helyezkednek el. Az állományfelvételt 1974. máj. 14-én kezdtem el, s 1981. dec 31-én fejeztem be. Az 1980-as évben nem végeztem állományfelvételt. A hét év alatt összesen 141 alkalommal mintegy 500 órát töltöttem a vizsgált területen. Hónaponkénti összesítésben: januárban 4, februárban 5, márciusban 21, áprilisban 12, májusban 28, júniusban 20, júliusban 7, augusztusban 13, szeptemberben 7, októberben 8, novemberben 6, decemberben 10 alkalommal végeztem vizsgálatot, mindig ugyanazon a kijelölt területen.

Eredmények és megvitatásuk

Az akácerdő és erdősáv, mint fészkelő és táplálkozási terület. Az akácosokat korlátolt megtelepedést nyújtó élőhelynek tekinthetjük. Különösen az odúlakó fajok jutnak hátrányos helyzetbe. A villásodást az erdészet nem tűri, az oldalágakat eltávolítják az akácfákról. Viszont a fán költő madár számára a fészkek elrejtése és biztonsága a fő szempont. A lombkifejlődés a virágzás kezdetéig tart. 7 év átlagában a vizsgált területen ez máj. 14. Szept. 10-én a lomb még zöld, a lombszíneződés szept. 24-én, s a lombhullás okt. 8-án indul meg és nov. 9-re fejeződik be. Az akácnak jó a sarjadzóképesége, a gyökérsarjakat, tuskósarjakat az ökörszem többször felkereste, de hantmadarat és barázdabillegetőt is megfigyeltem ott.

Az összefüggő akácos erdőterületeken a vetési varjak, dolmányos varjak, kékvércsék, vörös vércsék, fülesbaglyok mindig a legfejlettebb erdőrészekben fészkeltek. A telepes fészkelés védelmet, biztonságérzetet nyújt.

Az erdősávokban a fa alakja is más, mint a zárt erdőben. Az erdőben a törzsek ágtszták, a lombkoronák kicsinyek. Az erdősávokban a törzsek ágasak, a koronák hosszabbak és terebélyesebbek. Sűrűbb a cserjeszint. A levegő páratartalma is nagyobb, így kedvez a fülemüle fészkelésének. Odú hiányában koronájától megfosztott akácfatörzsek csonkjain keletkezett odúvakban találtam fészket a széncinegének. Összerakott ölfarakások hézagaiiban fészkel a búbos banka. Az összerakott rózsecsomókban többször is megfigyeltem a fekete rigó költését.

Akácfákon a következő madárfajok fészkelését észleltem: Héja, egerészölyv, kék vércse, vörös vércse, örvös galamb, vadgerle, balkáni gerle, kakukk (örvös galamb fészében), erdei fülesbagoly, sárgarigó, dolmányos varjú, vetési varjú, szarka, széncinege, énekesrigó, feketerigó, kis őrgébics, töviszúró gébics, házi veréb, mezei veréb, zöldike, erdei pinty, tengelic.

Táplálkozás

Vannak olyan fajok, amelyek az akácerdőben fészkelnek és táplálkoznak, s olyan fajok, amelyek a fészkelőhelyükről gyakran távolabbi területekre járnak táplálékért.

Növényi táplálék

Az akácmag érése augusztus-szeptember hónapokra esik. A termés sokszor egész évben a fán függ. Fialtal hajtásokon, egy-két éves sarjakon gyakori, hogy a levél nem hullik le, hanem egész télen a fán zörög. 1975. decemberben nagy szélben kisebb fácáncsapat riadt meg a zörgő akácerdőben, s menekült a közeli nádasba. Az akác magját, termését a következő madárfajok fogyasztották: a vizsgált területen 6 faj fogyasztotta az akác termését, magját: fogoly, fácán, örvös galamb, vadgerle, balkáni gerle, szarka. *Turcek (1961)* 11 olyan madárfajt említ, amelyek a fehér akác termését fogyasztották. Cserjeszinten: Egybibés galagonya (*Crataegus mo-*

nogyina) vérpiros termését: fácán, dolmányos varjú, szarka. Keskenylevelű ezüstfa (*Elaeagnus angustifolia*) termését: fácán, sárgarigó, feketerigó, vörösbegy, barátposzáta, seregély, házi veréb, mezei veréb, a tövisszűrő gébics rovarzsákmányát töviseire szúrta. Bodza (*Sambucus nigra*) termését: fácán, örvös galamb, vadgerle, balkáni gerle, sárgarigó, szarka, széncinege, ökörszem, feketerigó, fülemüle, vörösbegy, csilpcsálp-füzike, poszátafajok, seregély, házi veréb. Gyepűrózsa (*Rosa canina*) átermését: fácán, dolmányos varjú, széncinege, feketerigó, vörösbegy, seregély, zöldike. Japánakác (*Sophora japonica*) termését: örvös galamb, balkáni gerle, seregély, zöldike, házi veréb. Talajszinten: Hamvas szeder (*Rubus caesius*) termését: fogoly, fácán, örvös galamb, vadgerle, szarka, széncinege, feketerigó. Dudvamagvakat: fogoly, fácán, örvös galamb, vadgerle, balkáni gerle, házi veréb, mezei veréb, zöldike, tengelic fogyasztották.

Az akácok legveszedelmesebb gyomnövénye a selyemkóró (*Asclepia syriaca*), az erdő leromlását okozza. Egyes helyeken a 80%-os borítást is elérte. A szomszédos mezőgazdasági kultúrákban hasonló kártételét észlelte Horváth Z. (szóbeli közlés).

Állati táplálék

A madarak szívesen fogyasztják az akácot károsító rovarokat és a talajszinten élő kisemlősöket. A hamvas vincellérbogarat (*Otiorrhynchus ligustici*), amely a szomszédos lucernaföldön gyakori talajról fogyasztotta tavasszal: Vörös vércse, fácán, szarka, vetési varjú és a csóka. Az akác rügyeit károsító kendermagbogarat (*Peritelus familiaris*) a tavaszi költés idején széncinege, házi veréb fogyasztották. A borsó bagolypille (*Mamestra pisi*) kedveli az akácot. A repülő lepkét a költő madarak fogyasztotta: kakukk, sárgarigó, széncinege, fülemüle, barátposzáta, seregély. A hernyójával júliustól szeptemberig a kék vércse, fácán, sárgarigó, seregély és a házi veréb táplálkozott. Ágakon, gallyakon az akácpajzstetű (*Lecanium corni*) a széncinege zsákmányolta rendszeresen. Az erdősávban inkább az akáclevéltetű (*Aphis laburni*) szívta a leveleket. Ezeket is a széncinege fogyasztotta, négy alkalommal figyeltem meg e táplálékszerzését. Az akácmag-iloncát (*Etiella zinckenella*) a kék vércse, kakukk, sárgarigó, széncinege, vörösbegy, barátposzáta, erdei pityer zsákmányolta.

A fináncbogár (*Anomala vitis*) – nyáron az akác lombját rágja –, kedvenc tápláléka a házi és mezei verebeknek. Levegőben is sokszor elkapták e rovarokat (Rékási, 1981).

A kisemlősöket az egerészölyv, a dolmányos varjú, szarka kisebb mennyiségben zsákmányolta az akácerdőből. Az erdei fülesbagoly általában az erdőn kívül vadászik, tehát a fogott kisemlősök zömmel az akácson kívülről származnak. 100 köpetét analizáltam: 72%-ban mezei pocok (*Microtus arvalis*, 23%-ban erdei egér (*Apodemus sylvaticus*), 3%-ban *Apodemus* sp., 2%-ban házi veréb (*Passer domesticus*) táplálékmaradványt találtam a köpetekben.

A megfigyelt madárfajok

I. Fészkelő fajok:

A faunaképet és a jelenlétet (prezenciát), azaz a faj hány felvételen szerepelt, az I. táblázat mutatja be. A gyűrűzést a következőképpen jelöltem: Gya:-akácerdőben, Gyae:-akácerdősávban.

1. táblázat. A faunakép és prezencia (F=Fészkelő; Á=Átvonuló; T=Téli vendég; R=Ritkán előforduló; P=Prezencia (a faj hány felvételen szerepelt); — =akácerdő; - - - - =akácós erdősáv.

Table 1. Composition of the avifauna in locust-tree forests (F=Breeding; A=Migrating; T=Winter visitor; R=Rare occurrence; P= Presence (on how many occasions was the species observed).
=locust-tree forest; =locust-tree strip.

Faj	P		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
Accipiter gentilis	3	F												
Accipiter nisus	2	T			—			—			—			
Buteo buteo	13	F			—		—						—	—
Falco vespertinus	7	F				—	—							
Falco tinnunculus	23	F		—				—	—					
Perdix perdix	9	F		—										
Phasianus colchicus	43	F	—	—										
Scolopax rusticola	1	Á												
Columba oenas	3	Á	—	—										
Columba palumbus	16	F			—									
Streptopelia turtur	11	F				—	—							
Streptopelia decaocto	34	F	—	—										
Cuculus canorus	8	F				—	—							
Anthene noctua	5	R	—	—						—	—			—
Asio otus	16	F	—	—										—
Coracias garrulus	1	R						—	—					
Upupa epops	4	F			—							—		
Picus viridis	10	F	—	—				—	—				—	—
Dendrocopos syriacus	1	R				—								
Galerida cristata	1	R											—	
Oriolus oriolus	18	F							—	—				
Corvus corax	1	R			—									
Corvus cornix	7	F			—								—	—
Corvus frugilegus	19	F				—	—				—		—	—
Coleus monedula	7	R		—								—		—
Pica pica	5	F			—		—							
Garrulus glandarius	2	T	—	—										
Parus maior	15	F	—	—									—	—
Troglodytes troglodytes	3	Á			—	—							—	—
Turdus pilaris	5	T				—	—							—
Turdus philomenos	3	F			—	—								
Turdus iliacus	1	Á				—	—							
Turdus merula	12	F	—	—										—
Oenanthe oenanthe	1	R			—	—								
Saxicola torquata	1	Á			—	—								
Saxicola rubetra	4	R						—	—					
Luscinia megarhynchos	16	F						—	—			—		
Erithacus rubecula	17	Á			—	—				—	—			—

Faj	P		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
<i>Sylvia atricapilla</i>	13	F						-----						
<i>Sylvia borin</i>	1	Á									-----			
<i>Sylvia communis</i>	3	F					-----					-----		
<i>Sylvia curruca</i>	1	Á										-----		
<i>Phylloscopus collybita</i>	6	Á			-----							-----	-----	
<i>Regulus regulus</i>	1	T		-----										
<i>Muscicapa striata</i>	1	Á									-----			
<i>Ficedula hypoleuca</i>	2	Á					-----							
<i>Prunella modularis</i>	11	Á			-----	-----								-----
<i>Anthus trivialis</i>	3	F					-----							
<i>Motacilla alba</i>	3	Á			-----				-----				-----	
<i>Lanius excubitor</i>	1	T			-----									
<i>Lanius minor</i>	6	F						-----	-----					
<i>Lanius collurio</i>	9	F						-----	-----		-----			
<i>Sturnus vulgaris</i>	11	F		-----			-----	-----		-----				
<i>Passer domesticus</i>	17	F	-----		-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----			-----
<i>Passer montanus</i>	5	F			-----			-----						
<i>Carduelis chloris</i>	15	F			-----			-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----
<i>Carduelis carduelis</i>	6	F						-----						-----
<i>Pyrhula pyrrhula</i>	1	T	-----											
<i>Fringilla coelebs</i>	18	F		-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----			
<i>Emberiza calandra</i>	2	R			-----			-----						
<i>Emberiza schoeniclus</i>	1	T	-----											
<i>Plectrophenax nivalis</i>	1	T												-----

Accipiter gentilis – Héja: 1979. jún. 6-án találtam fészket 3 fiókával akácerdőben. A fészekben hörcsög- (*Cricetus cricetus*) maradvány volt. Tavasszal fácánt, ősszel örvös galambot üldözött, s vágott le.

Buteo buteo – Egerészölyv: Gyae; A lucerna- és napraforgótáblával szomszédos akácerdőben és erdősávban 1–2 pár fészkel évente. Mezei pockot (*Microtus arvalis*) evett a feltárcsázott napraforgóföldön. 1981. máj. 10-én 2, illetve 3 fiókáját találtuk az erdősávban 12 és 9 m magas akácfán. A kétfiókás fészkekben az egy záptojáson kívül 2 db egér (*Mus sp.*), 1 ürge gyík (*Lacerta agilis*), a háromfiókás fészkekben 1 ürge gyík (*Lacerta agilis*), 1 mezei pocok (*Microtus arvalis*), 1 erdei fülesbagoly- (*Asio otus*) fióka lába volt.

Falco vespertinus – Kék vércse: Évente 1–2 pár fészkel az akácerdőben vetési varjú telepen. Szívesen vadásztak felszántott és feltárcsázott napraforgó talajon mezei pocokra (*Microtus arvalis*) és rovarokra.

Falco tinnunculus – Vörös vércse: Gyae; Mind a két vizsgálati területen évente 3–4 pár fészkel vetési és dolmányos varjú elfoglalt fészkeiben. Párzásukat és fészkelésüket március közepe táján figyeltem meg. Szitáló vadászásukat a szomszédos lucernatábla fölött mezei pockokra többször megfigyeltem. 1977. jún. 14-én 4 fiókát 7 m magasan, jún. 17-én 6 fiókát ugyancsak 7 m magasan, jún. 28-án 8 fiókát 9 m magas fészkekben találtunk az erdősávban. 1976. ápr. 22-én 1 tojó mérgezett tojástól elhullott.

Perdix perdix – Fogoly: 1975. máj 19-én találtam 11 tojásos fészkealját erdősávban selyemkóró tövében. Allománya nagyon megcsappant. Két fiatal példányát utoljára 1978. júl. 12-én láttam.

■ *Phasianus colchicus* – Fácán: Közöséges fészkelő mind a két vizsgált helyen. Állományuk különösen 1977-ben volt nagy, a meleg (21–30 °C), száraz május a költésüknek kedvezett. Őszi-téli hónapokban 400–500-as csapatokba verődtek. 1976. máj. 15-én kelő, rovarölő szerrel (*Azodrin 40 WSC*) kezelt napraforgón találtam egy elpusztult kakast s egy beteg példányt.

■ *Columba palambus* – Örvös galamb: Gya; Gyae: Az akácerdőben 2–3 pár rendszeresen, az erdősávban vadkörtefán (*Pyrus pyraeaster*), keskenylevelű ezüsthán (*Elaeagnus angustifolia*) 7–8 pár fészkel. Az akácerdőben 2 fiókáját találtuk bodzabokron (*Sambucus nigra*) levő fészkeben 1977. máj. 11-én. Az erdősávban 1977. máj. 28-án, jún. 17-én, jún. 28-án, júl. 3-án összesen 15 fiókáját találtuk. Legkorábbi észlelési adatom: 1976. márc. 13., legnagyobb, 51 egyedből álló csapatát 1979. szept. 18-án láttam az akácerdőből a napraforgótáblára szállni.

■ *Streptopelia turtur* – Vadgerle: Az akácerdőben 1–2 pár, az erdősávban 4–5 pár fészkel rendszeresen. Fészket legkorábban 1978. máj. 19-én találtam 2 tojással az akácerdőben. Legnagyobb, 49 pld-ból álló csapata 1975. aug. 23-án az erdősávból szállt a szomszédos napraforgóra.

■ *Streptopelia decaocto* – Balkáni gerle: Mindkét vizsgálati helyen 3–4 pár fészkelését figyeltem meg évente rendszeresen, legtöbbször bodzán (*Sambucus nigra*) és keskenylevelű ezüsthán (*Elaeagnus angustifolia*). Legkorábbi fészkelését 1978. febr. 28-án az akácerdőben észleltem. Legnagyobb, 1200 egyedből álló pihenő csapatát 1975. aug. 17-én figyeltem meg. Innen szálltak a közeli állami gazdaság istállóira és magtárai felé s az érő napraforgóra.

■ *Cuculus canorus* – Kakukk: 1979. jún. 15-én az akácerdőben örvös galamb fészkeben találtam tojását. Az erdősávban ápr. végétől június közepéig 1–2 pár tartózkodott.

■ *Asio otus* – Erdei fülesbagoly: Gya; Évente 4–5 pár fészkel mindkét helyen. Az akácerdőben vetési varjak fészkeit foglalja el 12–15 m-es akácfákra, az erdősávban elfoglalt szarkafészkekben költ. Legnagyobb, 47 egyedből álló csapatát 1981. nov. 11-én láttam. Az akácerdőben 1981. máj. 10-én két fészkekben 3 és 4 fiókáját találtuk. 1976. júl. 1-jén 8 egyed vadászott napraforgótábla felett.

■ *Upupa epops* – Búbos banka: Összerakott ölfarakások hézagaiban találtam 6 tojásból álló fészkeket 1978. máj. 17-én.

■ *Picus viridis* – Zöld küllő: Gya; 1979. jún. 4-én 1 fiatal példányát láttam az erdősávban. Az akácfák között egy-egy nemes nyár (*Populus canadensis*) van, s annak odvában költött. Legkorábban 1976. febr. 1-jén figyeltem meg 1 példányát.

■ *Oriolus oriolus* – Sárgarigó: Mindkét területen rendszeresen költ 1–2 pár. Fészket rabolni akaró dolmányos varjút kergetett 2 sárgarigó 1978. júl. 12-én. Az akácerdőben 17 egyedből álló csapata pásztázta az akácfákat 1979. aug. 26-án hernyókat fogyasztottak.

■ *Corvus cornix* – Dolmányos varjú: Az akácerdőben 4–5 pár rendszeresen fészkel. 1975. okt. 1-jén 31 egyed vadászott a szomszédos mezőgazdasági területen mezei pockokra. 1976. ápr. 22-én 3 példányt találtam phosdrinos tojás mellett elhullva.

Corvus frugilegus – Vetési varjú: Gya; Az akácerdőben a 18–20 m-es akácfákon telepesen fészkel. 531 fészket számoltam meg 1976. máj. 8-án. Egy akácfán leggyakrabban, 6, maximum 7 fészek volt. A fészkek 80%-a lakott volt. Az egyedülálló fészkek jobban lakottak. Ha több fészek van egy akácfán, úgy a legmagasabban fekvő fészkekben mindig volt költés 2–3 fiókával. A kirakott mérgezett tojásokat főleg márciusban fogyasztották. Összesen 18 elhullott egyedet számoltam össze. Márciusban megváltozott étrendjük, kukorica-szemtermést fogyasztottak. Néhány kilométert is elrepültek táplálékért a gazdaság istállóinak trágyakupacaihoz. A kolóniában összesen 29 egyedet gyűrűztünk meg. A legnagyobb éjszakázó tömeget, mintegy 25 ezer példányt 1979. dec 27-én láttam reggel az erdőből kiszállni. Az ÉK- K-i, téli vendégek is itt vannak ilyenkor.

Pica pica – Szarka: Az utóbbi időben az állandó dúvadirtás miatt számuk a minimálisra csökkent. 1976. ápr. 22-én phosdrinos tojás mellett 14 elhullott példányt találtam. A szarkafészkeket mindig a legmagasabb és legvékonyabb akácfákon találtam. Egy kétfiókás fészkekben 5 fácán tojás is volt 1981. máj 22-én.

Parus maior – Széncinege: Csekély számban fészkelő a koronájától megfosztott akácfatörzsek csonkjain keletkezett odúokban. 1978. máj. 17-én 9 fiókás fészket találtam. Táplálékát az akácot károsító rovarok fogyasztásából fedezi.

Turdus philomelos – Énekesrigó: Gya; Mindkét területen 1–2 pár költött.

Turdus merula – Feketerigó: Gya; Az akácokban, ahol összerakott rőzsecsomót talál, amely védelmet nyújt a ragadozók ellen, szívesen fészkel. Az erdősávban 1977. máj. 30-án és jún. 6-án 2–2 m magasan 5 és 3 tojásos fészkeket találtam. Az egyik tojó *Ixodes ricinus* kullancs volt fertőzve a torok tájékán.

Luscinia megarhynchos – Fülemlé: Gya; Az akácerdőben 1–2 pár, az erdősávban 3–4 pár fészkel 1975. máj. 20-án találtam csalán (*Urtica dioica*) között.

Sylvia atricapilla – Barátposzáta: Gya; Legtöbbször 1 m magasan találtam fészket. Bodza (*Sambucus nigra*) érésekor állománya megnövekedett.

Sylvia communis – Mezei poszáta: Gya; Őszi vonuláskor, a bodza (*Sambucus nigra*) érésekor gyakori.

Anthus trivialis – Erdei pityer: Az erdősáv szélén fészkel 1 pár. 1975. máj. 20-án találtuk 5 tojásos fészket. Az erdősávból a közeli lucernába jártak táplálkozni, de a kanadai nyár (*Populus canadensis*) barkáját is szívesen csipegették.

Lanius minor – Kis őrgébics: Gya; Az erdősávban fészkel évente 1–2 pár. A kiálló magas ágakról vadásztak a talajon mozgó ormányosbogarakra (*Otiorrhynchus* sp.). A szomszédos napraforgótáblára is kijártak táplálkozni. 1979. jún. 17-én erdősávból kiröppenő egyedet autó ütött el.

Lanius collurio – Tövisszúró gébics: Gya; Az erdősávban fészkel 1 pár. Akácfákról vadásztak kb. 100 m-re a kis őrgébics revírjétől. 1977. jún. 17-én friss, összetört tojáshéjakat találtunk fészkeben. A keskenylevelű ezüstfa (*Elaeagnus angustifolia*) tövisére szúrta rovarzsákmányát.

Sturnus vulgaris – Seregély: Gyae; A koronájától megfosztott akácfatörzsek csonkjain keletkezett odúkban találtam fészket, mindkét helyen 5 tojással. Legkorábbi érkezése: 1978. febr. 27-e, sárgarigót utánzott kimagasló akácfa tetejéről. Legnagyobb, 248-as egyedszámát 1979. szept. 17-én a bodza (*Sambucus nigra*) cserjeszinten láttam táplálkozni.

Passer domesticus – Házi veréb: A vetési varjú telep közelében kis kolóniában fészkeltek. Egy akácán 6 fészket is találtunk 12–15 m magasan. Tojó 1978. ápr. 1-jén fészekanyagot hordott. 5 és 6 tojásos fészekalját találtuk 1978. máj. 5-én. Bodzaéréskor 39 egyedből álló csapat jelent meg. Még a zord, fagypont körüli időben is felkeresték az akácerdőt: 1978. jan. 18-án.

Passer montanus – Mezei veréb: Üresen hagyott 15 m magasan, vetési varjú fészkekben 5 tojását találtuk: 1976. máj. 8-án. A lakott, 7 m magasan, vörös vércse fészkek oldalában is megtaláltuk 3 fiókás, 3 tojásos fészket 1977. jún. 17-én.

Carduelis chloris – Zöldike: A cserjeszintű japánakácokon (*Sophora japonica*) 5 tojásos fészket találtuk 1981. máj. 21-én. A gyepűrózsa (*Rosa canina*) áltermését 22 egyedből álló csapat fogyasztotta. A gömbakác *Robinia pseudoacacia* var. *umbraculifera*) ágai tömött, gömb alakú, tüske nélküli koronát alkotnak. 100 megvizsgált gömbakácán 19 zöldike és 13 tengelic fészket találtuk Bácsalmás templomparkjában.

Carduelis carduelis – Tengelic: 8 m magasan, kiálló akácágon találtam fészket 6 tojással. A legtöbb példányt, 14-et 1977. nov. 6-án láttuk pitypang (*Taraxacum officinale*) kaszattermését fogyasztani.

Fringilla coelebs – Erdei pinty: 1–2 pár fészkel mindkét helyen évenként. Az akácerdő széléről repültek a szomszédos napraforgóra táplálkozni. Legkorábbi megfigyelési adatom: 1976. febr. 29., s már augusztusban elvonultak a vizsgált területről.

II. Átvonuló és kóborló fajok:

Accipiter nisus – Karvaly: Csak nov. és dec. hónapokban jelent meg az összefüggő akácerdőben. 1977. nov. 6-án 1 búbos pacsirtát tépett szét az erdő szélén.

Scolopax rusticola – Erdei szalonka: Őszi vonuláson, 1977. okt. 30-án a szederindás (*Rubus caesius*) akácerdőben zavartuk fel 2 példányát.

Columba oenas – Kékgalamb: Télen és kora tavasszal kereste fel az akácos erdőt. 1979. dec. 29-én láttuk legnagyobb, 89 egyedből álló csapatát.

Athene noctua – Kuvik: 1978. márc. 3-án (19 °C) két példány hívogatta egymást az akácerdőben. Főleg a téli időszakban tartózkodott az erdőben.

Coracias garrulus – Szalakóta: Egy ízben figyeltem meg 1978. jún. 18-án az erdősávban 1 példányát, amint a talajon a juhtrágyából szedegette a ganéjbogarat (*Geotrupes* sp.). A közeli nemesnyárfásból jött az akácerdősávba.

Dendrocopos syriacus – Balkáni fakopáncs: A beteg akácát kopogtatta 1 példány 1975. ápr. 7-én az akácerdőben.

Galerida cristata – Búbospacsirta: 1975. okt. 5-én 8 példány jelent meg az akácerdő szélén. A szomszédos kukoricaföldről jöttek az erdőbe.

Corvus corax – Holló: Egy ízben, 1976. márc. 16-án 2 példány telepedett le rövid időre az akácerdő 25 m-es fáira.

Coloeus monedula – Csóka: Vetési varjú csapatokkal kisebb egyedszámmal megjelentek az akácerdőben. 1978. ápr. 1-jén fészekanyagot vivő példányt sikerült megfigyelni, de fészkelését nem sikerült bizonyítani.

Garrulus glandarius – Szajkó: Téli időben, 1977. jan. 16-án és 1976. febr. 29-én jelent meg 1–1 példánya. A januári példányt begyűjtve gyomrában 12 db kukoricaszemet (*Zea mays*) találtam.

Troglodytes troglodytes – Ökörszem: Gyae; Gyökérsarjak között bujkálva került 3 egyed a hálónkba.

Turdus pilaris – Fenyőrigó: Legkorábbi és legnagyobb, 220 egyedből álló csapatát 1977. nov. 7-én észleltük. Legkésőbbi észlelési adat: 1978. ápr. 9-én 1 példány tartózkodott az erdősávban.

Turdus iliacus – Szőlőrigó: 3 példánya tartózkodott az erdősávban 1975. ápr. 23-án. A nemesnyárfákra szálltak az erdősáv elhagyása után.

Oenanthe oenanthe – Hantmadár: Akácerdő szélén, vakondtúrásról vadászott ormányos bogarakra (*Otiorrhynchus sp.*) 2 hím és 2 tojó példány 1975. ápr. 23-án.

Saxicola torquata – Cigánycsaláncsúcs: Erdősávban 1 hím és 1 tojó akáctuskóról vadászott 1978. márc. 30-án, majd a tuskógyökerek közé szálltak.

Saxicola rubetra – Rozsdás csaláncsúcs: Mindkét vizsgálati helyen május és június hónapokban 2–4 példány kórón ülve vadászott talajon mozgó rovarokra.

Erithacus rubecula – Vörösbegy: Gyae; Legkorábbi érkezési megfigyelésem: 1979. márc. 8-a (9,5 °C), áttelelő példánnyal 1978. dec. 10-én találkoztam. 1977. ápr. 10-én egyik példány csőrében földigilisztával (*Lumbricus terrestris*) tűnt el a sűrűben.

Sylvia borin – Kerti poszáta: Gyae; 1 példányt láttunk bodzabokor mellett 1978. szept. 9-én.

Sylvia curruca – Kis poszáta: Gyae; 1978. szept. 10-én 1 példányt láttunk a bodzabokor (*Sambucus nigra*) mellett.

Phylloscopus collybita – Csipcsalp-füzike: Gyae; Mind a tavaszi, mind az őszi vonuláskor megjelent az erdősávban.

Regulus regulus – Sárgafejű királyka: Egy ízben sikerült megfigyelni 1 példányát akácerdőben 1978. febr. 27-én.

Muscicapa striata – Szürke légykapó: Gyae; Egyetlen példányát az erdősávban láttuk 1977. aug. 3-án.

Ficedula hypoleuca – Kormos légykapó: Gyae; Csak a tavaszi vonuláskor jelent meg a területen. Szívesen fogyasztották a kanadai nyár (*Populus canadensis*) barkáit.

Prunella modularis – Erdei szürkebegy: Gyae; A legkorábbi tavaszi vonulást 1979. márc. 9-én, a legkésőbbi őszi vonulást 1978. dec. 27-én észleltem. Egy alkalommal 5 példánynál többet nem láttam.

Motacilla alba – Barázdabillegető: Háromszor jelent meg kis példányszámban.

Lanius excubitor – Nagy őrgébics: Az akácerdőben 1 példányt láttunk 1979. márc. 9-én.

Pyrrhula pyrrhula – Süvöltő: Az erdősávban egy tojó jelent meg 1978. jan. 18-án.

Emberiza calandra – Sordély: Gyae; Csak 1978. márc. 11-én 1, ápr. 12-én 2 példányt láttunk.

Emberiza schoeniclus – Nádi sármány: Gyae; Egy ízben, 1978. jan. 17-én észleltünk 1 tojó példányt.

Plectrophenax nivalis – Hósármány: Az erdősávból szállt ki, s autó ütötte el 1981. dec. 31-én az egyetlen példányt.

A madárvilág jellemzése

A vizsgálat hét esztendeje alatt összesen 62 madárfaj előfordulását állapítottam meg Bácsalmás-Óalmás körzetében akácerdőben és erdősávban.

Ebből fészkelő: 32, átvonuló, kóborló: 30 faj. Az akácerdőben: 26, akácerdősávban: 25, mindkét területen közös fészkelő: 19 faj volt. Az átvonuló, kóborló fajok száma mindkét vizsgálati helyen: 19–19, 8 faj pedig közösen fordult elő. Az akácán fészkelők száma: 22, az akácerdőben táplálkozók száma: 26 faj. Az évi állományingadozás mértéke a bodzás akácerdőben kisebb volt, mint a zavartabb erdősávban. Vonuláskor az észak–déli fekvésű erdősávot többször felkeresték, mint az akácerdőt. Különösen a rovtáplálékról növényi táplálékra áttérő poszátafajok kedvelték az érő bodzát.

A legnagyobb egyedszámmal előforduló fészkelő fajok: *Corvus frugilegus*, *Phasianus colchicus*, *Streptopelia decaocto*, *Sturnus vulgaris*, *Asio otus*. A legnagyobb egyedszámmal előforduló átvonuló fajok: *Turdus pilaris*, *Columba oenas*, *Coloeus monedula*.

Ha azt vizsgáljuk, hogy az egyes fajok az összes állományfelvételben hányszor szerepeltek, akkor a sorrend másképpen alakul. A fészkelőknél: *Phasianus colchicus*, *Streptopelia decaocto*, *Falco tinnunculus*, *Corvus frugilegus*, *Oriolus oriolus*. Az átvonulók sorrendje: *Erithacus rubecula*, *Prunella modularis*.

Homonnay 40 évvel korábbi vizsgálataival (Homonnay, 1939) összevetve lényeges eltéréseket tapasztalhatunk. Mindössze 9 madárfajt említ a dunántúli akácosokból. Az *Emberiza citrinella* kivételével valamennyi faj a mi megfigyeléseink során is előkerült. Az akácosokat három csoportra osztotta: kúszó növényzettel befutott, kiritkított, s olyan akácerdőkre, amelyek alja füves, ritkán különféle bokrokkal váltakoznak. Mindhárom erdőféleség közös fészkelő fajának a *Pica pica*-t találta. Az első típusban a *Garrulus glandarius*, *Turdus merula*, a második típusban az *Emberiza citrinella* és az *Anthus trivialis*, a harmadikban a *Lanius collurio* volt az uralkodó madárfaj.

Ma a hatalmas mezőgazdasági területek, állami gazdaságok istállóí, magtárai a közelben elterülő akácosok, erdősávok madárfaji összetételét megváltoztatták. Ma a telepesen fészkelő *Corvus frugilegus*, *Falco tinnunculus*, a

talajon fészkelő *Phasianus colchicus* az uralkodó fajok. A *Pica pica*, *Garrulus glandarius* az állandó dúvadirtás miatt nagyon kis egyedszámmal van jelen. A 40 évvel korábbi vizsgálatnál a *Streptopelia decaocto* a Dunántúlon szórványosan fordult elő, ma tömegesen keresik fel a napraforgótáblákat, s a közeli erdőbe pihennek. Megfogyatkozott a *Lanius minor*, de a *Lanius collurio* is. Ma a kultúrákötető, nagy egyedszámú, állandóan hazánkban tartózkodó fajok lettek a dominánsok.

IRODALOM – REFERENCES

- Halász A. (1960): Erdőgazdaságunk, faiparunk és faellátásunk helyzete és fejlődése 1920–1928-ig. – Budapest
- Homonnay N. (1939): A Balaton költő madarai, tekintettel a fészkelőterületek és a fészkelő madárfajok Balaton melléki jellegzetességére. – Magy. Biol. Kut. 11: 194–231.
- Keresztesi B. (1965): Akáctermesztés Magyarországon. – Budapest
- Keve A. (1984): Magyarország madarainak névjegyzéke. – Budapest
- Marián M. (1976): A pusztaszeri természetvédelmi terület madárvilága. – Aquila 82: 81–98.
- Rékási J. (1981): Cönológiai és ökológiai vizsgálatok útmenti eperfák madarain. – Aquila 87: 79–94.
- Schmidt E. (1980): Kócsagok Birodalma. – Budapest
- Turcek F. (1961): Ökologische Beziehungen der Vögel und Gehölze. – Bratislava

Author's address
Dr. Rékási József
Pannonhalma
Vár u. 2.
H-9090